

Univerzita Karlova

Fakulta humanitních studií

Posudek oponenta na bakalářskou diplomní práci

HAVLÍKOVÁ, Štěpánka. *Gesta, znaky, činy: Komunikace skrze ne/viditelné*. Praha: FHS UK, 2022.

Předložená bakalářská práce vychází z psychologické analýzy komunikace, kterou následně srovnává s Barthesovou analýzou wrestlingu jako formy divadelního představení a návazně obojí využívá v analýze jednání postav románu *Neviditelný* Jaroslava Havlíčka, aby se tím na závěr demonstrovalo, jak sociální pozadí ovlivňuje lidské chování a případné komunikační strategie (s. 1).

Práce je rozdělena na tři části; první seznamuje čtenáře se základními psychologickými termíny, kategoriemi a strategiemi komunikace; druhá část představuje Barthesovu analýzu wrestlingu jakožto divadelního představení a explikuje, jaké typy a strategie komunikace se zde objevují; třetí část pak ohledně představených kategorií a strategií analyzuje a srovnává Havlíčkův román *Neviditelný*.

* * *

Práce je napsána velmi kultivovaným jazykem (byť zůstalo přehlédnuto i pár překlepů), stylisticky na slušné úrovni a zároveň splňuje všechny formální náležitosti odborného textu.

Po věcné stránce musím konstatovat, že jsem si práci rád a se zaujetím přečetl a že autorka dokáže vidět strukturní souvislosti a domýšlet je do důsledků.

I přes jednoznačně kladné hodnocení práce bych ovšem měl několik připomínek, které se týkají jednak teoretického východiska práce a dále pak toho, jak autorka prezentuje celkový rozvrh a záměr práce.

1/ Přijde mi, že východisko v motivu komunikace pojaté v základu jako „přijímání a předávání informací“ (s. 4) může být značně reduktivní a že si to vyžaduje postupné doplňování o řadu dalších souvisejících fenoménů, jak ostatně sama autorka vidí a dělá. Pokud by východiskem byl fenomén řeči (např. jak je analyzován v hermeneutice), skýtalo by to možná širší a vrstevnatější paletu interpretačních možností. Nicméně rozsah žánru bakalářské práce si vyžaduje nutné zúžení a autorka dokázala z výchozích teoretických perspektiv získat maximum.

2/ Ohledně celkového rozvrhu a vyústění práce bych poznamenal, že oproti avizovanému vztahu jednotlivých kroků práce hraje druhá část věnovaná Barthesově

analýze světa wrestlingu spíše roli rozšíření teoretického východiska pro využití v interpretaci Havlíčkova *Neviditelného*. V této interpretaci pak vidím i těžiště předložené práce, kdy autorka díky připravenému teoretickému východisku odkrývá nové interpretační možnosti tohoto díla. Pokud se pak autorka na závěr vrací k zobecnění komunikačních postupů explikovaných z analyzovaného literárního díla, je to spíše formální uzavření kruhu, nikoli však skutečný přínos její práce, který shledávám právě v interpretaci Havlíčkova románu.

* * *

Nicméně i přes tyto výhrady konstatuji, že práce naplnila svůj záměr, nadto předkládá několik dobrých interpretačních postřehů (např. s. 23, 25–26, 40) a celkově tedy práci doporučuji k obhajobě a navrhuji hodnocení výborně.

V Praze dne 14. 8. 2022

Mgr. Jaroslav Novotný, Ph.D.

Drobné poznámky na okraj k případnému promyšlení

(netřeba řešit na obhajobě)

„Zatímco verbální [komunikace] využívá verbálních prostředků, neboli mluvených i psaných slovních výrazů a dalších odvozených znakových soustav, jako například vědecké jazyky ...“ (s. 3) Verbální komunikace je nesrovnatelně bohatší fenomén než vypovídání v rámci nějakého umělého jazykového systému. To by byla ještě zvláštní kategorie.

„Zatímco verbální sdělení vyvolává u mluvčího i příjemce víceméně stejný dojem ...“ (s. 3) To tak přece vůbec neplatí. Co fenomény neporozumění, míjení se v řeči, potřeby opětovného ujasňování si významu sdělení či společné situace apod.?

„Verbální komunikace je základním způsobem přijímání a předávání informací.“ (s. 4) To je patrně zásadní slabina koncepce komunikace. Verbální i neverbální komunikace (řeč, intonace a modulace hlasu, mimika, gesta atd.) předpokládá už předem nějakou společně sdílenou srozumitelnost světa, její významové rozvržení a strukturně-významovou artikulaci, v rámci níž si pak něco *sdělujeme*, což znamená, že spíše poskytujeme či odkrýváme *ke společnému sdílení* nějaký svůj náhled, postoj, naladění atd., zasazené už vždy v nějakém významovém kontextu; to není jen nějaká výměna informací jako mezi dvěma počítači. Že to je komplikovanější fenomén, autorka vidí a rozvíjí (viz např. uvedený příklad s pozdravem). Nicméně by pomohlo hlubší teoretické ukotvení, za sebe bych pro nějaké budoucí rozvíjení tématu doporučil např. Gadamerovo pojetí řeči a dialogu (*Pravda a metoda*, 3. část).

„Neverbální komunikaci lze definovat jako opak verbální.“ (s. 5) Spíše bych je chápal jako komplementární. Kam např. patří modulace hlasu, nebo souhlas přitakáním „hmmm“ a oproti tomu pouhé souhlasné pokývání hlavou, nebo mlčení (souhlasné, významné, důstojné, přehlížející apod.) ...? (I mlčením „dávám něco najevo“, tedy promlouvám.) Že tu není ostrá hranice mezi verbální a neverbální komunikací a že se vzájemně doplňují, na to mj. poukazuje i potřeba kategorie parajazykových projevů (s. 6).

„Další důležitou roli v interpersonální komunikaci hraje i kontext, ten zde nabývá dvojího charakteru. Může být vnější, tedy fyzický, a vnitřní, tedy mentální.“ (s. 8) Kontext je to ovšem vždy významový. Odkud je zvýznamňovaný ten vnější kontext? Ten je dán nějak sám o sobě, nezávisle na naladění, rozumění a zvýznamňujícímu pohledu ze strany mluvčího?

„Tajemný a kontroverzní není Petr pro čtenáře ...“ (s. 19) Tajemný patrně ne, ale kontraverzní zřejmě ano. Jako čtenáři sledujeme jeho komentář a záměry, z nichž vystává jako pragmatický cynik a manipulátor, a zároveň je to hlavní postava, s níž máme tendenci soucítit. Sama autorka pak na to upozorňuje.

„Není však možné, že právě svou neviditelností se mu dostalo nejvyšší možné pozornosti?“ (s. 23) To je výborný postřeh: upozorňovat na sebe (čili na svou přítomnost) nepřítomností, která zde dostává podobu hrané „jakoby“ nepřítomnosti-přítomnosti.

„Tam, kde nemůžeme předvídat chování druhých ... vzniká nejistota a ztrácíme sebevědomí.“ (s. 23) Když však pojmem Cyrila jako manipulátora, který vnutil svou hru celé rodině, důvod nevycházení ven je jiný, než je ztráta jistoty a sebevědomí. Mimo zdi domu se jeho hra totiž nehraje a nebyl by zde pánem situace.

Nerozumím: „Problémem by byl argument, že i chování v daném prostoru mimo prostor vlastní se dá generalizovat, že člověk by se stejně jako ve vlastní rodině mohl na základě obecných gest vyznat i ve skupině lidí, které předtím nikdy nepotkal.“ (s. 23) Má-li jít o to, že i výchova v uzavřeném rodinném prostředí uschopňuje člověka k jednání mimo ni, platí to jen zčásti a pro něco, nikoli však pro veškeré jednání mimo ni, neboť mimo rodinu jsou vztahy rozvrženy jinak (např. ne striktně hierarchicky [rodič – dítě]). Mimo rodinu se člověk musí učit jednat jak ve vztahu k druhým jako k sobě rovným, tak ve vztahu k vnějším (nerodičovským) autoritám a institucím apod. S tím souvisí i to, že tradičně výchova nemůže probíhat pouze v rodině, nýbrž vně rodiny (např. škole). – Možná jsem však opravdu jen neporozuměl záměru této věty.

„Co by se stalo, kdyby někdo během Cyrilovi návštěvy mluvil konkrétně o něm jakkoliv hanlivě?“ (s. 25) To se však nemohlo stát, protože to byla hra všech „na neviditelného Cyrila“, kdy zároveň všichni vědí, že to je jen „jako“, a tak si dávají pozor na to, co říkají.

„To, že je o své neviditelnosti přesvědčen, ho paradoxně činí nejčitelnější osobou v místnosti ... Naopak právě ti, kteří jsou vědomě všem na očích, jsou těmi skutečnými neviditelnými, páchajícími úhybné manévry, které mají sloužit ke skrytí jejich pravého já.“ (s. 25–26) Dobrý postřeh.

„Pokud se skutečně naše chování učíme v průběhu života a naše minulé já se postupně transformuje do jistých vzorců používaných v budoucím jednání ...“ (s. 27) Jaké „minulé já“?

„Žít s Cyrilem mohlo být v mnoha ohledech mnohem jednodušší než žít s kýmkoliv jiným z rodiny Hajnů (rozšířené o Švajcara). Neviditelným v knize není Cyril sám, ale ti okolo něj, kteří schovávají tajné plány a manipulují sebou navzájem.“ (s. 40) Dobrý postřeh.